

Erkölc és etika

Az Úr rákiáltott a bűnbe esett Ádámra a Paradicsomban: "Ádám, hol vagy?"

*Az Ember most felocsúdik, körülnéz és felkiált: "Isten, hol vagy?"*¹

Mivel értelmesen csak közösségekben élhetünk, szükség van ezek rendjét és működőképességét fenntartó, valamint az együttélést szabályozó törvényekre – beleértve a be nem tartásukat büntetőket is –, amelyek meghatározzák a kialakult közösségeknek és tagjaiknak jogait és kötelességeit. Az egyéni és a közösségi kapcsolatrendszerek azonban túlságosan összetettek, teljes mélységükben átláthatatlanok, ezért – még ha a törvényalkotók legjobb képességeik szerint törekszenek is igazságos és helyes törvényeket létrehozni – lehetetlen törvényekkel „hézagmentesen” lefedni az élet minden területét és itt kap szerepet az erkölcs.

Az erkölcs normák és értékek összessége. Az erkölcsi normák az egyének egymás közötti, az egyének és befogadó közösségeik közötti, valamint az emberi közösségek egymás közötti kapcsolatait és magatartását szabályozzák. Az erkölcsi értékek egyéni jellemvonásokban és magatartásformákban, illetve ezek közösségi megítélésében nyilvánulnak meg, eszmei jellegűek, „készpénzre” nem válthatók. Következésképpen az erkölcs nem örökérvényű kategória, hanem egy adott kultúrkörben és társadalmi rendszerben uralkodó általános közfelfogást, a *korszellemet* („Zeitgeist”) tükrözi, ezért nem szorul racionális bizonyításra sem.

Látszólag *circulus vitiosus*-ba keveredtem: igazságos és helyes törvényeket csak erkölcsös törvényhozók tudnak alkotni, az erkölcs viszont csak a már létező törvények által nem szabályozott területeken érvényesül. Az erkölcsi normák azonban nem konkrét jogrendszerekhez igazodnak, hanem az uralkodó korszellemhez, ezért általános érvényűek már a törvényalkotás folyamán is. Gondoljunk például a Tízparancsot „Ne ölj” parancsának erkölcsi értelmezésére: a görögöknél szabad volt kitenni a nemkívánt csecsemőt a Taigetosra, a Tóra egyenesen felszólít az ellenség kíméletlen (öreg, nők, gyerekek) kiirtására, napjainkban pedig a muszlim terroristák értelmezése sajátságos. Vagy emlékezzünk rá, hogy Athénban a tudás, Spártában és Rómában a (harci) bátorság volt a legfőbb erkölcsi érték.

A normák be nem tartásáért senki sem vonható felelősségre: *csak önként lehet erkölcsösnek lenni*, belső meggyőződésből; esetleg a korszellem „kikényszerítheti” betartásukat – ezért nem szerencsés erkölcsi parancsokról vagy szabályokról beszélni. Sajnálatos következmény, hogy erkölcstelen magatartással tisztességtelen előnyökhöz lehet jutni, mégpedig annál nagyobbakhoz, minél alacsonyabb a társadalom vagy a közösség erkölcsi színvonala.

Az etika (görög: szokás) az erkölccsel foglalkozó *filozófia*, amely az emberi cselekvés indokait, következményeit és hatásait elemzi, osztályozza valamint megfogalmazza az *értékrendet*. Alapkérdése, hogy az erkölcs velünk született (abszolút) vagy szocializációnk során felvett (relatív) készség-e. Minden erkölcsfilozófiának meg kell birkóznia két döntő fontosságú kérdéssel: *honnan* erednek és *hogyan* keletkeznek az erkölcsi normák, illetve *miért* érezhetünk késztetést betartásukra?

¹ MÁRAI1994, 195. oldal.